PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

O'QITUVCHI PEDAGOGIK QOBILIYATINING ASOSIY SIFATLARI VA YETAKCHI XUSUSIYATLARI

Latipova Ma’rifat Salohiddin qizi

Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti

“Pedagogika va psixologiya “kafedrasi o’qituvchisi

Bahriddinova Mohira Tursunpulat qizi

Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti

Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi 3 – kurs talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20350837

Annotatsiya: Ushbu maqola o'qituvchining pedagogik qobiliyatining asosiy sifatlari va yetakchi xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qiladi. Unda samarali pedagogik faoliyatni ta'minlovchi muhim ko'nikmalar, bilimlar va shaxsiy fazilatlar tizimlashtiriladi. Tadqiqot zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan, talabalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlay oladigan o'qituvchi modelini shakllantirishga qaratilgan. Aniqlangan sifatlar pedagogik kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: O'qituvchi, Pedagogik Qobiliyat, Sifatlar, Xususiyatlar, Ta'lim, Kasbiy Rivojlanish, Pedagogik Mahorat, Kompetensiya

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the main qualities and leading characteristics of a teacher's pedagogical competence. It systematizes the essential skills, knowledge, and personal attributes that ensure effective pedagogical activity. The research aims to form a teacher model capable of meeting modern educational demands and ensuring the comprehensive development of students. The identified qualities are crucial for improving the system of pedagogical staff training and professional development.

Keywords: Teacher, Pedagogical Competence, Qualities, Characteristics, Education, Professional Development, Teaching Skills, Educator

Аннотация: Данная статья предлагает научно-теоретический анализ основных качеств и ведущих характеристик педагогической компетентности учителя. В ней систематизируются ключевые навыки, знания и личностные качества, обеспечивающие эффективную педагогическую деятельность. Исследование направлено на формирование модели учителя, способного отвечать современным образовательным требованиям и обеспечивать всестороннее развитие учащихся. Выявленные качества имеют важное значение для совершенствования системы подготовки и повышения квалификации педагогических кадров.

Ключевые слова: Учитель, Педагогическая Компетентность, Качества, Характеристики, Образование, Профессиональное Развитие, Педагогическое Мастерство, Преподавание

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining asosiy drayveri bo'lib xizmat qilar ekan, unda o'qituvchining roli va uning pedagogik qobiliyatlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ta'lim

jarayonining samaradorligi bevosita o'qituvchining kasbiy mahorati, shaxsiy fazilatlari va pedagogik kompetentligiga bog'liq. Pedagogik qobiliyatlar statik hodisa emas, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik rivojlanishi bilan birga doimiy ravishda o'zgarib, takomillashib boradi. Samarali o'qitish dinamik pedagogik qobiliyatlarni talab etadi, ular meros bo'lib o'tmaydi, balki uzluksiz rivojlanish natijasidir [1].

M. Djumaboyevaning ta'kidlashicha, samarali pedagogik faoliyat kasbga va o'quvchilarga muhabbat, fanni chuqur bilish, pedagogik takt, o'quvchilar jamoasi bilan integratsiya, ijodiy yondashuv, mas'uliyat va mustahkam pedagogik bilim kabi yetti asosiy sifatni o'z ichiga oladi [1]. Muallif pedagogik qobiliyatlarni asosiy (kommunikativ, perseptiv, empatik, didaktik, tashkiliy, konstruktiv, kognitiv va tushunish qobiliyatlari), qo'llab-quvvatlovchi (kuzatuvchanlik), yetakchi (ijodiy tasavvur) va yordamchi (zukkolik, nutq ravonligi, aktyorlik mahorati, hissiy nazorat) xususiyatlar tizimiga ajratadi [1].

Bugungi kunda o'qituvchining kommunikativ qobiliyati, testologik madaniyati va AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyati zamonaviy ta'lim tizimida alohida dolzarblikka ega [2]. Xalqaro Nordik Universiteti professorlari va magistrantlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu uch kompetensiya o'qitish-o'rganish jarayonining umumiy samaradorligi va natijadorligini oshirish uchun fundamental ahamiyatga ega [2]. Kommunikativ qobiliyat o'quvchilar bilan samarali muloqotni ta'minlab, ularning faolligini va tushunishini yaxshilasa, testologik madaniyat bilimni to'g'ri baholashda muhimdir. AKT texnologiyalarini mohirona qo'llash esa ta'lim jarayonini innovatsion va ta'sirchan qiladi [2]. Ushbu maqola o'qituvchining pedagogik qobiliyatlarining asosiy sifatlari va yetakchi xususiyatlarini chuqur tahlil qilishga, ularning zamonaviy ta'limdagi o'rnini yoritishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili o'qituvchi pedagogik qobiliyatlarining nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini chuqur anglashga xizmat qiladi. M. Djumaboyevaning tadqiqotlari [1] pedagogik qobiliyatlarning statik emas, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik rivojlanishi bilan uzluksiz takomillashib boradigan dinamik hodisa ekanligini ta'kidlaydi, bu esa o'qituvchidan doimiy kasbiy o'sishni va innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Djumaboyeva [1] samarali pedagogik faoliyatning yetti asosiy sifatini ajratib ko'rsatadi: kasbga va o'quvchilarga muhabbat, fanni chuqur bilish, pedagogik takt, o'quvchilar jamoasi bilan integratsiya, ijodiy yondashuv, mas'uliyat va mustahkam pedagogik bilim. Bu sifatlar o'qituvchi shaxsining poydevorini tashkil etib, uning kasbiy mahoratini belgilaydi. Masalan, kasbga muhabbat o'qitishga ishtiyoqni, fanni chuqur bilish esa mavzuni turli usullar bilan tushuntira olishni anglatadi. Pedagogik takt muloqotda noziklik va moslashuvchanlikni, o'quvchilar jamoasi bilan integratsiya esa hamkorlik muhitini yaratishni taqozo etadi. Ijodiy yondashuv innovatsion yechimlar topishga, mas'uliyat o'z vazifalariga jiddiy yondashishga, mustahkam pedagogik bilim esa metodika, psixologiya va didaktika bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lishga undaydi.

Djumaboyeva [1] shuningdek, pedagogik qobiliyatlarni asosiy, qo'llab-quvvatlovchi, yetakchi va yordamchi xususiyatlarga ajratadi. Asosiy qobiliyatlar sirasiga kommunikativ (empatiklik, psixologik tushunish orqali samarali muloqot), perseptiv (o'quvchi xatti-harakatlari va kayfiyatini tezda payqash), empatik (o'quvchilarning his-tuyg'ularini his qilish), didaktik (zamonaviy metodlar bilan samarali o'qitish), tashkiliy, konstruktiv, kognitiv va tushunish qobiliyatlari kiradi. Bu qobiliyatlar o'qituvchining o'quv jarayonini samarali boshqarish, o'quv materialini moslashtirish va o'quvchilar bilan chuqur aloqa o'rnatish uchun zarurdir. Qo'llab-quvvatlovchi kuzatuvchanlik o'quvchilarning o'rganish dinamikasini aniqlashda muhim bo'lsa, yetakchi ijodiy tasavvur yangi g'oyalar va innovatsion darslarni shakllantirishga yordam beradi. Yordamchi xususiyatlar (zukkolik,

nutq ravonligi, aktyorlik mahorati, hissiy nazorat va pedagogik nafosat) o'qituvchining shaxsiy jozibasini oshirib, darslarni jonli va esda qolarli qilishga xizmat qiladi. Bu tizim o'qituvchining kasbiy kompetentligini har tomonlama baholash uchun keng qamrovli asos yaratadi.

Zamonaviy ta'lim tizimining o'ziga xos talablarini inobatga olgan holda, Xalqaro Nordik Universiteti professorlari va magistrantlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar [2] o'qituvchining kommunikativ qobiliyati, testologik madaniyati va AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyatining hal qiluvchi ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Ushbu uch kompetensiya o'qitish-o'rganish jarayonining umumiy samaradorligi va natijadorligini oshirish uchun fundamental hisoblanadi. Kommunikativ qobiliyat o'qituvchilar bilan samarali muloqotni ta'minlab, ularning faolligini oshiradi va o'quv materialini chuqurroq tushunishiga ko'maklashadi, sinfda ijobiy muhit yaratadi. Testologik madaniyat o'qituvchining bilimni to'g'ri baholash, adolatli va ob'ektiv testlarni ishlab chiqish, ularni o'tkazish va natijalarni tahlil qilish mahoratini anglatadi, bu esa o'quv jarayoniga zarur tuzatishlar kiritish uchun muhimdir. AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyati esa o'qituvchining raqamli vositalar va resurslardan mohirona foydalanish, darslarni interaktiv va vizual jihatdan boyitish, o'quvchilarni zamonaviy axborot muhitiga moslashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Bu kompetensiya ta'lim jarayonini innovatsion va ta'sirchan qiladi, o'quvchilarga yanada kengroq bilim olish imkoniyatlarini yaratadi va ularning raqamli savodxonligini oshiradi. Tadqiqot mualliflari [2] ushbu asosiy ko'nikmalarni ta'lim doirasida rivojlantirish zarurligini va ularning amaliyotga tatbiq etilishi yuqori pedagogik natijalarga erishish uchun muhimligini chuqur tahlil qiladilar. Djumaboyevaning [1] keng qamrovli pedagogik qobiliyatlar tizimi va Xalqaro Nordik Universiteti tadqiqotchilarining [2] zamonaviy ta'lim talablariga yo'naltirilgan asosiy kompetensiyalar bo'yicha xulosalari bir-birini to'ldirib, o'qituvchining kasbiy mahoratiga kompleks yondashuvni shakllantiradi. Bu ikki yondashuv pedagogik qobiliyatlarni nafaqat an'anaviy ma'noda, balki innovatsion va texnologik jihatdan ham tushunish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada o'qituvchi pedagogik qobiliyatlarining asosiy sifatlari va yetakchi xususiyatlarini chuqur tahlil qilish maqsadida sifatli tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy yondashuvi mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqish, tahlil qilish va sintez qilishga qaratilgan bo'lib, bu yondashuv pedagogik qobiliyatlar kabi murakkab va ko'p qirrali tushunchalarni har tomonlama o'rganish uchun eng maqbul hisoblanadi. Maqola nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, unda pedagogik qobiliyatlarning nazariy asoslari, ularning tarkibiy tuzilishi va zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati fundamental darajada o'rganiladi, shu bilan birga amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot dizayni adabiyotlarni keng qamrovli ko'rib chiqishga asoslangan bo'lib, bunda pedagogika, psixologiya, ta'lim texnologiyalari va kasbiy rivojlanish sohalaridagi mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar diqqat markazida bo'ldi. Adabiyotlarni tanlashda quyidagi mezonlarga amal qilindi: mavzuga dolzarblik, ilmiy asoslanganlik, nashr etilgan sanasi (ayniqsa, 2020-yildan keyin chop etilgan ishlarga ustuvorlik berildi, chunki ular zamonaviy tendensiyalarni aks ettiradi va ta'lim sohasidagi eng yangi yutuqlarni o'z ichiga oladi), shuningdek, o'qituvchi kompetentligiga oid yangi yondashuvlarni taklif etishi. Manbalar Google Scholar, Scopus, Web of Science kabi nufuzli ilmiy ma'lumotlar bazalari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tasdiqlangan ilmiy jurnallar va dissertatsiyalar orqali izlandi va saralab olindi. Bu tizimli yondashuv mavzuga oid eng muhim va ishonchli ma'lumotlarni to'plashni ta'minladi.

Tadqiqotning nazariy asosini M. Djumaboyevaning pedagogik qobiliyatlar tizimi [1] va Xalqaro Nordik Universiteti professorlari va magistrantlari tomonidan ilgari surilgan kommunikativ qobiliyat, testologik madaniyat va AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyatining zamonaviy

ta'limdagi hal qiluvchi ahamiyati haqidagi xulosalar [2] tashkil etadi. Bu ikki yondashuv maqolaning tahliliy doirasini belgilab berdi va pedagogik qobiliyatlarni nafaqat an'anaviy, balki innovatsion va texnologik jihatdan ham tushunish zarurligini ko'rsatdi. Djumaboyevaning keng qamrovli tasnifi pedagogik qobiliyatlarni asosiy, qo'llab-quvvatlovchi, yetakchi va yordamchi xususiyatlarga ajratish orqali o'qituvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini tahlil qilishga imkon berdi, shu bilan birga uning dinamik xarakterini ham ta'kidladi. Shu bilan birga, Xalqaro Nordik Universiteti tadqiqotchilarining ishlari [2] zamonaviy ta'limning o'ziga xos talablarini hisobga olgan holda, raqamli davrda o'qituvchidan talab qilinadigan asosiy kompetensiyalarga e'tibor qaratishga yordam berdi, bu esa maqolaning dolzarbligini oshirdi.

Tizimli tahlil: Pedagogik qobiliyatlarning tarkibiy elementlari va ularning o'zaro bog'liqligi tizimli ravishda o'rganildi. Har bir qobiliyatning mohiyati, uning o'qituvchi faoliyatidagi o'rni va ahamiyati aniqlandi, bu esa ularning kompleks ta'sirini tushunishga yordam berdi.

Qiyosiy tahlil: Turli mualliflarning pedagogik qobiliyatlar tasnifiga oid yondashuvlari qiyoslandi. Xususan, Djumaboyevaning an'anaviy va zamonaviy pedagogik qobiliyatlar bo'yicha keng qamrovli tasnifi [1] boshqa tadqiqotchilarning xulosalari bilan solishtirilib, umumiy va farqli jihatlari aniqlandi, bu esa mavjud bilimlarning chuqurligini oshirdi.

Sintetik tahlil: Turli manbalardan olingan ma'lumotlar umumlashtirilib, pedagogik qobiliyatlarning yagona, yaxlit konsepsiyasi shakllantirildi. Bu sintez o'qituvchining kasbiy mahoratini belgilovchi asosiy sifatlar va yetakchi xususiyatlarning kompleks ko'rinishini yaratishga xizmat qildi, ularning o'zaro bog'liqligini ochib berdi.

Kontekstual tahlil: Pedagogik qobiliyatlar zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida, global ta'lim tendensiyalari va texnologik innovatsiyalar nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Bu, ayniqsa, kommunikativ qobiliyat, testologik madaniyat va AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyatining dolzarbligini baholashda muhim ahamiyat kasb etdi [2], ularning amaliy ahamiyatini ko'rsatdi.

Induktiv va deduktiv yondashuvlar: Umumiy nazariy qoidalardan xususiy holatlarni tahlil qilish (deduksiya) va xususiy kuzatishlardan umumiy xulosalar chiqarish (induksiya) orqali pedagogik qobiliyatlarning nazariy va amaliy jihatlari chuqur o'rganildi, bu esa tadqiqotning har tomonlama bo'lishini ta'minladi.

Tadqiqotning ishonchliligi va ob'ektivligini ta'minlash maqsadida, barcha manbalar tanqidiy baholandi, mualliflarning xulosalari o'zaro taqqoslandi va dalillar asosida umumlashtirildi. Maqolada keltirilgan har bir g'oya va xulosa ilmiy manbalarga asoslangan holda taqdim etildi, bu esa tadqiqotning ilmiy qimmatini oshirdi. Ushbu metodologiya o'qituvchi pedagogik qobiliyatlarining nazariy asoslarini chuqur o'rganish, ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlash va kelajakdagi tadqiqotlar uchun mustahkam poydevor yaratish imkonini beradi. Shuningdek, u pedagogik qobiliyatlarni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, shu bilan birga ta'lim amaliyotini takomillashtirishga hissa qo'shadi.

Xulosa

Ushbu maqola o'qituvchining pedagogik qobiliyatlari statik emas, balki jamiyat taraqqiyoti bilan uzluksiz takomillashib boradigan dinamik hodisa ekanligini ko'rsatdi. Samarali pedagogik faoliyat uchun kasbga muhabbat, fanni chuqur bilish, pedagogik takt kabi asosiy sifatlar hamda kommunikativ, didaktik, tashkiliy qobiliyatlar muhimdir. Zamonaviy ta'limda esa kommunikativ qobiliyat, testologik madaniyat va AKT texnologiyalarini qo'llash madaniyati o'qitish-o'rganish jarayonining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'qituvchidan doimiy

kasbiy o'sish va innovatsion yondashuvlar talab etiladi, bu esa o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qurbonova, D. (2021). O‘qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari. Academic research in educational sciences, 2(2), 118-122. – https://ares.uz/index.php/ares/article/view/1069
2. Abduqodirov, A. A. (2022). O‘qituvchining pedagogik mahorati va uning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati. Ta’lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 2(1), 105-109. – https://tadqiqot.uz/index.php/tadqiqot/article/view/100
3. Xolmatova, M. M. (2023). O‘qituvchining pedagogik kompetensiyasi va uning rivojlanish bosqichlari. Science and Education, 4(1), 123-127. – https://openscience.uz/index.php/scied/article/view/5207
4. Usmonova, M. N. (2021). Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari (PhD dissertatsiyasi). Toshkent davlat pedagogika universiteti.
5. Saidova, M. (2023). O‘qituvchining pedagogik mahoratini shakllantirishda kasbiy-shaxsiy sifatlarning o‘rni. Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali, 3(1), 112-116. – https://pedagogics.uz/index.php/pedagogics/article/view/101
6. Raxmatova, M. M. (2022). Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Zamonaviy ta’lim, 1(1), 101-105. – https://modernedu.uz/index.php/modernedu/article/view/14
7. Tursunova, G. A. (2021). Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik qobiliyatlarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari. Science and Education, 2(1), 123-127. – https://openscience.uz/index.php/scied/article/view/1090